

**Sprawozdanie z monitoringu przyrodniczego i nadzoru nad działaniami ograniczającymi skutki ekologiczne w związku z zakończeniem odwadniania kopalni „Olkusz-Pomorzany”
listopad 2022**

Według danych IMGW¹ listopad 2022 r. należy zaliczyć do normalnych termicznie, przy czym pierwsza połowa miesiąca była cieplejsza od normy (kontynuacja ciepłego października), a druga – chłodniejsza. Ostatnia dekada miesiąca na monitorowanym obszarze upłynęła w warunkach zimowych. Pojawiły się pierwsze opady śniegu, na zastoiskach wody w ciekach i na stawach również cienka pokrywa lodowa. Listopad był też kolejnym suchym okresem w tym roku, według wspomnianych danych IMGW można go zaliczyć do miesiący skrajnie suchych, z opadami niższymi o ponad 50% od normy dla tego miesiąca.

Sprawozdanie obejmuje następujące zagadnienia:

1. monitoring przyrodniczy w dolinie rzeki Biała, ze szczególnym uwzględnieniem obszarów występowania siedlisk przyrodniczych Natura 2000 wskazanych w ekspertyzie opracowanej przez Centrum Ochrony Mokradeł w Warszawie²;
2. monitoring przyrodniczy w dolinie rzeki Sztoły, ze szczególnym uwzględnieniem odcinka miejskiego w Bukownie wraz ze stawami przy Leśnym Dworze;
3. monitorowanie tamy bobrowej i powstałego zbiornika w kanale Dąbrówka.

Ponadto prowadzone były konsultacje i nadzór przyrodniczy nad bieżącymi działaniami podejmowanymi przez ZGH „Bolesław” S.A., mogącymi mieć wpływ na ekosystemy dolin rzecznych Białej i Sztoły.

Ad. 1.

W końcu października i w listopadzie bobry zbudowały tamę na Białej ok. 100 m poniżej ujścia do niej kanału Dąbrówka i przekopu Sztolni Bolesławskiej i Ponikowskiej. Zalewisko spowodowane tym piętrzeniem sięgnęło kilkadziesiąt metrów w głąb obu cieków uchodzących do Białej. W ciągu miesiąca tama została podwyższona i cofka w górę cieków jeszcze się powiększyła (odpowiednie fotografie poniżej). Jednocześnie na odpływie Sztolni Bolesławskiej i Ponikowskiej, ok. 250 m powyżej ujścia do Białej (na zachód od Lasek, ale na terenie gminy Dąbrowa Górnicza) utrzymuje się od dawna tama bobrowa, która piętrzy niewielkie przepływy tych sztolni. Powstałe na przełomie października i listopada spiętrzenie w korycie Białej jest pierwszą tak dużą tamą bobrową usytuowaną bezpośrednio w korycie rzeki po zaprzestaniu zrzutu wody z kopalni „Olkusz-Pomorzany”. Do tej pory piętrzone były małe dopływy Białej oraz przepływ w kanale Dąbrówka.

Utworzona kaskada tam bobrowych: kanał Dąbrówka – Biała oraz odpływ Sztolni Bolesławskiej i Ponikowskiej – Biała ma bardzo korzystne znaczenie dla poprawy stanu ekologicznego i funkcjonowania ekosystemu doliny Białej, wymaga jednak monitorowania jej obszaru. Dotyczy to szczególnie kontrolowania ewentualnego zatamowania cofką wytworzoną za tamą na Białej potencjalnie większego przepływu w odpływie z obszaru Lasek. Należy podkreślić, że w przypadku

---

¹ Na podstawie charakterystyki wybranych elementów klimatu w Polsce publikowanej co miesiąc przez Biuro Prasowe IMGW-PIB.

² Kucharzyk J., Krajewski Ł. 2021. Weryfikacja zasadności uzupełnienia sieci obszarów Natura 2000 o obszar o roboczej nazwie „Obszar w pobliżu Sławkowa”. Centrum Ochrony Mokradeł, Warszawa-Dąbrowa Górnicza.

zagrożenia podtopieniami zarządca ciek ma możliwość w ostateczności dokonać zniszczenia tamy na podstawie zarządzenia Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Katowicach (dotyczy wyłącznie obszaru województwa śląskiego, tama na odpływie sztolni jest położona na terenie Dąbrowy Górniczej, a tama na Białej na pograniczu woj. śląskiego i małopolskiego). Rekomendujemy jednak wykorzystać takie prawo wyłącznie w ostateczności, w żadnym wypadku „na zapas”.

Tama bobrowa (ok. 1 m wysokości) utworzona w korycie Białej ok. 100 m poniżej ujścia kanału Dąbrówka (lewe) i przejrzysta, pozbawiona zawiesiny woda w rzece poniżej tamy bobrowej, zaledwie 250 m poniżej zrzutu wody z oczyszczalni ścieków w Laskach (prawe), 10.11.2022, fot. A. Tyc

Spiętrzone tama bobrową na Białej wody w ujściowym odcinku kanału Dąbrówka (lewe) i odpływu ze Sztolni Bolesławskiej i Ponikowskiej, od Lasek (prawe), 10.11.2022, fot. A. Tyc

Stan ujściowego odcinka kanału Dąbrówka i odpływu ze Sztolni Bolesławskiej i Ponikowskiej (lewe) oraz końcowego fragmentu kanału z widoczną spienioną wodą niesioną z oczyszczalni ścieków w Laskach (prawe), 20.11.2022, fot. A. Tyc

Spiętrzone wody odpływu ze Sztolni Bolesławskiej i Ponikowskiej (ok. 30 m od ujścia) – stan 10.11.2022 (lewe) i 20.10.2022 (prawe), fot. A. Tyc

Pomimo spiętrzenia przepływu wody w ujściowym odcinku kanału Dąbrówka i w Białej cofka nie sięga do tamy bobrowej na odpływie Sztolni Bolesławskiej i Ponikowskiej – stan z 10.11.2022 (lewe) i 20.11.2022 (prawe), fot. A. Tyc

Stan napętnienia zalewiska bobrowego powyżej tamy na odpływie ze Sztolni Bolesławskiej i Ponikowskiej – odpływ do starego koryta Białej tuż powyżej tamy (lewe) i cofka w miejscu połączenia starego koryta Białej od Lasek z roznosem sztolni (prawe), 20.11.2022, fot. A. Tyc

Skład gałęzi zgromadzonych w zalewisku powyżej tamy na odpływie ze Sztolni Bolesławskiej i Ponikowskiej (lewe, 10.11.2022) i ślady aktywności bobrów w zalewisku powstałym w wyniku cofki do starego koryta Białej przy ostatnich zabudowaniach w Laskach (prawe, 20.10.2022), fot. A. Tyc

W listopadzie zaobserwowano intensywne ścinanie drzew i gromadzenie pokarmu zimowego w stawie bobrowym u wylotu zespołu wąwozów w środkowej części doliny Białej. Staw został utworzony latem tego roku w wyniku zamknięcia tamą odpływu z dawnego stawu młyńskiego (nieistniejący młyn w Reczkowem). Bobry wykształciły też w ostatnich dwóch miesiącach nowy system kanałów na terasie rzeki, którymi transportują ścięte gałęzie i kawałki drewna.

Staw bobrowy u wylotu wąwozu w Lasach Krzykawskich z widocznymi śladami dużej aktywności bobrów (25.11.2022), fot. A. Tyc

Ślady intensywnego ścinania drzew – topoli osiki (lewe) i olchy (prawe), 25.11.2022, fot. A. Tyc

Wypełniony wodą, silnie pogłębiony kanał bobrowy (wyerodowane ity w podłożu osadów biogenicznych) łączący staw (widoczna tama) z rozlewiskami na terasie Białej i z korytem rzeki (25.11.2022), fot. A. Tyc

Rozlewiska na terasie Białej napełnione wodą rozprowadzoną z wąwozu w Lasach Krzykawkich (lewe) i ujście kanału bobrowego do Białej (prawe), 25.11.2022, fot. A. Tyc

Należy podkreślić, że pojawienie się całej kaskady tam bobrowych w zlewni rzeki Białej już w pierwszym sezonie po zakończeniu zrzutu wód kopalnianych, a szczególnie tam w samym korycie Białej i kanale Dąbrówka, jest korzystne dla jakości wód dopływających do Białej Przemszy. Widocznym efektem oczyszczenia się wód płynących Białą są pojawiające się w dolnym biegu rzeki łachy żółtego piasku w miejsce szarego mułu wyścielającego koryto. Zwiększyła się również przejrzystość wody płynącej rzeką, co powinno wspomóc procesy biologiczne w kolejnym sezonie wegetacyjnym. Tamy nie tylko spowalniają przepływ i umożliwiają strącanie się zawiesiny w zalewiskach, ale woda przesączająca się przez drewnianą konstrukcję tamy (woda nie przelewa się przez koronę tamy) jest dodatkowo filtrowana.

Koryto Białej powyżej mostu w Kuźniczce Nowej (lewe, 10.11.2022) oraz ok. 100 m przed ujściem do Białej Przemszy (prawe, 25.11.2022) – woda charakteryzowała się dobrą przejrzystością, a na dnie widoczne były łachy piasku, fot. A. Tyc

Ujściowy fragment koryta Białej (lewe) i miejsce połączenia tej rzeki z Białą Przemszą (prawe), 25.11.2022, fot. A. Tyc

Spiętrzenie wody w Białej poniżej ujścia kanału Dąbrówka oraz w końcowym odcinku Sztolni Ponikowskiej i Bolesławskiej przy granicy z Laskami ma pozytywny wpływ na sąsiadujące z ciekami od południa cenne tereny z siedliskami przyrodniczymi Natura 2000 – **7230 Górskie i nizinne torfowiska zasadowe o charakterze młak, turzycowisk i mechowisk**, które stanowią kluczowy element propozycji utworzenia w dolinie Białej obszaru Natura 2000 – fragment ostoi PLH240038 Dolina Białej Przemszy (wcześniej jako Torfowisko Sosnowiec-Bór). Dokumentacja została przekazana do Komisji Europejskiej i czeka na zatwierdzenie, niemniej jednak obszar ten jest już ujęty w polskim systemie ochrony

przyrody i traktowany jako forma prawnej ochrony)³. Piętrzenie wody w ciekach sprzyja podniesieniu się wód gruntowych w dolinie, a co za tym idzie poprawia warunki wilgotnościowe w strefach występowania torfowisk, nadrzecznych łągów (siedlisko przyrodnicze **91E0 – łągi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe**) i turzycowisk. Perspektywy utrzymania się wymienionych siedlisk przyrodniczych i związanych z nimi cennych gatunków roślin i zwierząt można uznać za dobre. Należy jednak zaznaczyć, że bez względu na dobre warunki nawodnienia, torfowiska podlegają sukcesji roślinności zielonej, krzewów i drzew. Na obecność gatunków ekspansywnych (np. trzciny pospolitej *Phragmites australis*) oraz drzew i krzewów na torfowiskach węglanowych w dolinie Białej zwracają uwagę autorzy wspomnianej ekspertyzy⁴. Zjawisko to jest powszechne w takich siedliskach przyrodniczych.

Pomimo korzystnej sytuacji związanej z regulacją przepływów w korycie Białej przez bobry brak jest perspektyw utrzymania zbiornika przy korycie Białej, które zostało zaklasyfikowane przez wymienionych autorów ekspertyzy jako siedliska przyrodnicze **3150 – Płytkie eutroficzne zbiorniki wodne z *Nymphaenion*, *Potamion***. Podobnie jest z możliwością zachowania **niewielkich płątów torfowisk przejściowych (siedlisko przyrodnicze 7140)**. Zwracaliśmy na ten problem uwagę we wcześniejszych sprawozdaniach, m.in. w lutym-marcu 2022. Znalazło to odzwierciedlenie we wskazaniach dotyczących przedmiotów ochrony w procedowanym obszarze Natura 2000.

Zarośnięty trawami i wkraczającą trzcina pospolitą wyschnięty zbiornik przy korycie Białej, który opróżnił się w pierwszym okresie po zakończeniu zrzutu wód kopalnianych (lewe, 10.11.2022), fot. A. Tyc; reperowy punkt obserwacji poziomu wody w stawie nr 3 w Laskach (prawe, 10.11.2022), fot. A. Czyłok

W kompleksie stawów między Karną a Laskami zaobserwowano obniżenie się stanu napełnienia wodą stawu nr 3 w Laskach. Aktualnie stan wody jest niższy o ok. 40 cm w stosunku do poziomu z wiosny i lata tego roku. Utrzymywanie niższego poziomu w stawie 3 jest korzystne dla ograniczenia przesiąkania grobli oddzielającej go od wyschniętego stawu nr 2.

³ Nowe obszary lub zmiany granic obszarów istniejących zatwierdzone uchwałą nr 9 Rady Ministrów z dnia 25 stycznia 2022 r. w sprawie wyrażenia zgody na przekazanie Komisji Europejskiej dokumentu 'Lista zmian w sieci obszarów natura 2000' (M.P.2022.111) oraz <https://natura2000.eea.europa.eu/Natura2000/SDF.aspx?site=PLH240038>

⁴ Kucharzyk J., Krajewski Ł. 2021...

Ad. 2.

W przypadku miejskiego odcinka Sztoły w Bukownie odnotowane zostały próby sprzątnięcia śmieci w wyschniętym korycie rzeki, które pozostały jednak na brzegach w miejscach gdzie zostały wydobyte. Celowym byłoby dokończenie jeszcze przed kolejnym sezonem wiosenno-letnim czyszczenia koryta Sztoły z odpadów i śmieci, których nadal duże ilości zalegają w dnie wyschniętej rzeki. Szczególnej uwagi wymaga silnie zaśmiecona (duże ilości rozbitego szkła, porzucanych butelek, puszek ...) strefa połączenia betonowego koryta Baby ze Sztołą i okolice dawnej przystani początkowej spływu kajakowego. Na podstawie prowadzonego w ciągu całego roku monitoringu przyrodniczego tego odcinka Sztoły wielokrotnie stwierdzano na tym odcinku okresowe przepływy, a w niektórych zakolmatowanych i ocienionych zagłębieniach woda utrzymuje się cały czas. Jak już wielokrotnie podkreślaliśmy w naszych sprawozdaniach, utrzymanie koryta Sztoły, nawet całkowicie suchego, w dobrym stanie sanitarnym jest ważne dla poprawy stanu ekologicznego doliny oraz jakości wód infiltrujących w piaszczyste koryto rzeki. Z uwagi na zaobserwowane próby wykorzystywania fragmentów wyschniętej Sztoły do jazdy samochodami terenowymi i quadami, ponawiamy apel o nieusuwanie z koryta kłód powalonych drzew, które stanowią naturalną przeszkodę dla pojazdów. Wskazaniem wydaje się wręcz celowe powalenie nadbrzeżnych drzew w kilku strategicznych miejscach by proceder rozjeżdżania koryta nie nabrał na sile. W obliczu odnowienia w ostatnim miesiącu znakowanej ścieżki spacerowej wokół Sztoły, wskazane w tym punkcie zabiegi są tym bardziej celowe. Nie stwierdzono istotnych zmian w monitorowanych stawach przy Leśnym Dworze.

Ad. 3.

Kontynuowano częste kontrole siedliska bobrów na kanale Dąbrówka, w tym również zachowanie się tamy bobrowej i zalewiska w czasie pierwszych mrozów i zalodzenia kanału. Nie stwierdzono istotnych zmian w stosunku do stanu opisanego w sprawozdaniu w październiku 2022 r. Bobry zgromadziły w tym miesiącu spore ilości pokarmu zimowego, który został złożony w dwóch składach w zalewisku między mostem i tamą.

Stan piętrzenia wody w zalewisku bobrowym na kanale Dąbrówka – stan 10.11.2022 (lewe) i 20.11.2022 (prawe), fot. A. Tyc

Składy pokarmu zimowego w zalewisku powyżej tamy bobrowej w kanale Dąbrówka – stan 10.11.2022 (lewe) i 20.11.2022 (prawe), fot. A. Tyc

Wykorzystywane przez bobry nory we wschodniej skarpie kanału Dąbrówka z widocznymi śladami aktywności – przeręble i pęcherze powietrza pod lodem (20.11.2022), fot. A. Tyc

Katowice – Sosnowiec, 11.12.2022

Andrzej Czyłok, Andrzej Tyc

Andrzej Czyłok   Andrzej Tyc